

İNSAN HAKLARININ YERELLEŞMESİ VE İNSAN HAKLARI KENTİ

Localisation of Human Rights and Human Rights City

Eser CANALIOĞLU ÇINAR*

Geliş Tarihi: 28.03.2024 | Yayına Kabul Tarihi: 11.06.2024

Öz

İnsan haklarının yerelleşmesi ve insan hakları kenti kavramları akademik literatürde 20. yüzyıl sonu ve 21. yüzyıl başında tartışılmaya başlanmıştır. 21. yüzyılda hızla yaygınlaşan uluslararası düzenlemeler, politika belgeleri, uygulama araçları ve yol gösterici ilkeler insan haklarının yerelleşmesine katkıda bulunmuştur. Kentlerin insan hakları aktörleri olarak ortaya çıkmasıyla kent yönetimleri insan haklarının yerel düzeyde korunup geliştirilmesinde görev ve yükümlülük sahibi olmuştur. Bu çalışmada insan haklarının genel düzeyde daha iyi uygulanması amacıyla insan haklarına saygı, insan haklarının korunması ve geliştirilmesinin sadece merkezi yönetimlerde değil kent yönetimlerinde de yerel düzeyde kentlerde esas alınması gerektiği tartışmaları doğrultusunda insan haklarının yerelleşmesi ve bir uygulama örneği olan insan hakları kenti kavramları ele alınıp incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, insan haklarının yerelleşmesi, kent yönetimleri, kentsel mekân, insan hakları kenti

Abstract

The concepts of localisation of human rights and human rights city began to be discussed in the academic literature at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century. International regulations, policy documents, implementation tools and guiding principles that have become rapidly widespread in the 21st century have contributed to the localisation of human rights. With the emergence of cities as human rights actors, city governments have become duty bearer and responsible for the protection and promotion of human rights at the local level. In this study, it is aimed to discuss that in order to better implement human rights at the general level, respecting, protection and promotion of human rights should not only be the duty of the central governments, but also should be taken into account by the city governments at the local level. In this context, the concepts of localisation of human rights and human rights city as one the implementation practices will be examined.

Key words: Human rights, localisation of human rights, city governments, urban space, human rights city

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, esercanali@yahoo.com, ORCID: 0009-0008-8293-4523. Bu makale Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı'nda hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Kentler toplumsal değişimin yaşandığı mekânlardır. Kentte yaşayanların talepleri aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir değişimi de beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda kentte yapılan insan hakları talepleri, uluslararası insan hakları normlarının yerel düzeyde benimsenip uygulanmasına yol açmaktadır. Kent yönetimleri bireylere en yakın yönetim kademeleri olmaları nedeniyle yerel politika ve uygulamalar aracılığıyla insan haklarının korunup geliştirilmesi doğrultusunda önemli rol ve yükümlülük sahibidirler. Özellikle 21. yüzyılda hızla yaygınlaşan bir şekilde uluslararası düzenlemeler, uygulama araçları ve yol gösterici ilkeler de insan haklarının yerelleşmesine katkı sunan çerçeveyi oluşturmuştur (Bkz. Keleş, 2012).

Kent yönetimleri doğası gereği evrensel insan hakları ilkelerine dayalı bulunan demokratik örgütlenmelerdir. İnsan haklarına saygı, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kent yönetimleri açısından da önemli bir görev ve sorumluluk alanıdır. Öte yandan, kenttaşların kentte yararlanma hakkına sahip oldukları pek çok hak bulunmaktadır. Kentler her dönemde hak taleplerinin yapıldığı mekânlar olmuştur. Bu talepler çoğunlukla kent hakkı ve kentli hakları kavramları etrafında sınıflandırılmıştır. Kentte yaşayanların temel insan haklarının hepsinden hiçbir engelle karşılaşmadan yararlanmaları gereği doğrultusunda insan haklarının kent yönetimlerince uygulanması söz konusu olmuştur (Bkz. Keleş ve Mengi, 2021: 28-44).

Bu makalede, insan haklarının yerelleşmesi kavramı bağlamında, günümüzde kentte insan hakları taleplerine cevap olarak kent yönetimlerinin görev ve yükümlülüklerinin olduğu, kent yönetimlerince geliştirilen yerel politikalar ve uygulamalarla kentlerde insan hakları ihlallerinin önlenmesi, insan haklarının yerel düzeyde korunup geliştirilmesi tartışılmaktadır. Söz konusu yerelleşme kapsamında kentlerin kendilerini ifade etme biçimlerinden biri olan insan hakları kenti de makalenin konusunu oluşturmaktadır.

2. İNSAN HAKLARININ YERELLEŞMESİ VE KENT YÖNETİMLERİ

Günümüzde kentler ekonomik ve siyasi açıdan ön plana çıkmış mekânlar olarak dikkat çekmekte ve sermaye birikiminin mekânları oldukları kadar büyük çoğunluğunun ülkedeki emek gücünü oluşturan nüfusun da toplandığı mekânlardır.

Kentler aynı zamanda ülke düzeyinde yönetimin de mekânsal olarak örgütlendiği yerlerdir (Çınar, 2023: 45). Bu kapsamda kent yönetimlerine insan haklarına dayalı demokratik bir rejimin kurulup geliştirilmesinde de önemli görevler düşmektedir. Kent yönetimleri, kentte herkesin insan haklarından gereği gibi yararlanmasını sağlamalıdır (Keleş, 2015: 398). Kent yönetimleri hızlı kentleşme süreçlerinin de etkisiyle tüm ülkelerin gündeminde önemli yer tutmaktadır (Çınar, 2023: 60). Kentlerin heterojen yapısı göz önünde bulundurulduğunda kent yönetimlerini insan haklarının korunup geliştirilmesine yönelik olarak güçlendirmek, yetki ve görev alanlarını bu yönde genişletmek önem taşımaktadır. Söz konusu çaba ve girişimler, günümüzde daha çok kent yönetimlerinin niyet ve beyanlarıyla uluslararası sistemin desteği kapsamında gelişmektedir.

Kent yönetimlerinin insan haklarının uygulanmasında söz sahibi olma talepleri ve bu rollerini yerine getirmek için geliştirdikleri yerel uygulamalar, uluslararası insan hakları normlarının yerel düzeyde etkili olmasına yol açmıştır. Kent yönetimlerinin kenttaşlara en yakın birimler olarak insan hakları konusunda sahip oldukları yükümlülükler yerel düzeyde uluslararası insan hakları hukukunun sınırlarını zorlamalarına yol açmaktadır (Oomen ve Baumgärtel, 2018: 607).

Son yıllarda insan hakları alanında yaşanan olumsuz gelişmeler, çatışmalar, devletlerin başarısızlıkları, pek çok hak ihlali ve mağduriyetlere yol açmıştır. Bu durum, kuşkusuz insan hakları taleplerinin daha güçlü ve yaygın bir şekilde ifade edilmesini beraberinde getirmiş ve bu doğrultuda kenttaşların kent yönetimlerinden beklentilerini arttırmıştır. Kent yönetimleri son yıllarda çatışmalar, kitlesel göçler ve iklim krizi gibi pek çok küresel sorunun yarattığı insan hakları meseleleriyle doğrudan karşı karşıya kalmaktadır. Bu kapsamda söz konusu küresel sorunlarla yerel düzeyde mücadele edebilmek için yerel politikalar geliştirerek bunları hayata geçirip insan haklarının korunması, geliştirilmesi ve uygulanmasında var olduklarını göstermişlerdir. Kent yönetimlerinin bu işlevi pek çok araştırmacı, bölgesel ve uluslararası kuruluş tarafından da görülmüş ve desteklenmiştir. Bu bağlamda kentlerde, kenttaşların ve kent yönetimlerinin hak ve sorumluluk sahibi olarak özneleştirilmesiyle insan haklarının yerelleşmesi söz konusu olmuştur.

Küresel düzeyde, yaşam hakkı ihlali de dâhil olmak üzere ağır insan hakları ihlallerinin artması, devletlerin ulusal çıkarları söz konusu olduğunda anayasal güvence altında olan insan onurunun her koşulda korunması ilkesi başta olmak

üzere evrensel insan hakları normlarını görmezden gelmeleri insan haklarının etkisinin azaldığı inancının tartışılmasına yol açmıştır. Uluslararası insan hakları normlarına inancın azaldığı noktada kentler insan haklarının korunması ve geliştirilmesi açısından umut vaat eden mekânlar ve aktörler olarak değerlendirilmiş ve pek çok araştırmacının ilgi odağı olmuştur. Kent yönetimleri açısından, günümüz kentlerinin yapısı göz önünde bulundurulduğunda, uluslararası insan hakları normlarının yerel politika yapım ve uygulama süreçlerinde esas alınmasının kentlerin gücünü arttırdığı değerlendirilmektedir (Oomen ve Van Den Berg, 2014: 165; Oomen ve Durmuş, 2019: 141).

Pek çok araştırmacı kent yönetimlerinin birer aktör olarak bu potansiyele sahip olduğunu, yerel uygulamalarıyla pek çok küresel insan hakları sorununa kent düzeyinde çözümler sunulmasında etkili olduklarını ifade etmektedir (Oomen ve Baumgärtel, 2018: 609). Araştırmacılar aynı zamanda insan haklarının uygulanmasında devlet egemenliğine dayanan geleneksel çerçevenin yanı sıra uluslararası insan hakları hukukunun uygulanmasında kent yönetimlerinin yükselişi ile kentsel adaletin ne derece sağlandığını da tartışma konusu yapmıştır. İnsan haklarının yerelleşmesi, insan haklarının doğası gereği, birey ve toplulukları küresel sosyo-ekonomik eğilimlerin olumsuz etkilerinden korumayı amaçlayan bir çerçeve sunmaktadır. Bu doğrultuda yerel düzeyde insan hakları politikaları ve uygulamalarıyla yoksulluk, sosyal dışlanma veya ötekileştirmenin engellenebileceği beklenmektedir (Aguilar, 2011: 109-110).

İnsan haklarının yerelleşmesinde pek çok aktör uluslararası insan haklarını yerel düzeye tercüme etmekte ve aktörlerin yerel hikâyelerini de küresel insan hakları diline aktararak insan haklarının gelişmesine katkı sağlamaktadır. İnsan haklarının yerelleşmesinde aynı zamanda insan haklarının normatif gelişmesini destekleyen, tabandan gelen bir potansiyel de bulunmaktadır. Yereldeki insan hakları uygulamalarıyla oluşan bilgi ve deneyim insan haklarının gelişmesinde etkili olmaktadır. Bu kapsamda, insan haklarının yerelleşmesi, küreselden yerele ve yerelden küresele şeklinde iki yönlü bir etki barındırmaktadır (Aguilar, 2011: 111-112).

İnsan haklarının yerelleşmesi kentsel mekânda hakların yeniden tartışılmasına katkı sunmuştur. Kentler doğası gereği dinamiklerdir. Kentlerde geliştirilen sosyal ilişkiler modernliğin siyasi projesini ve onun yurttaşlığı nasıl tanımladığını sorgulamaktadır. Yurttaşlığın hukuki olarak (*de jure*) devlet tarafından tanımlanması

ama aynı zamanda uygulamada (*de facto*) kentteki aktörlerin etkileşimi sonucu kentte de talep edilmesi söz konusu olmuştur (Chueca, 2016: 104).

Kent yönetimleri demokratik, kural koyucu, hizmet sunan kurumlar olma kapasiteleriyle insan hakları odaklı politikalar benimseyip bunları uygulayabilir. Kent yönetimlerinin doğası gereği yerel düzeydeki yükümlülükleri ve siyasi beyanlarıyla bu potansiyelleri vardır. İnsan hakları beyanı ise sadece iyi yönetimin bir bileşeni değil aynı zamanda kent yönetimleri açısından siyasi ve ekonomik anlamda da rasyonel bir seçenektir. İnsan hakları yükümlülükleri asıl olarak devletlerin sorumluluğundadır. Teknik olarak uluslararası insan hakları sözleşmelerine taraf devletlerdir ve yetkileri altındaki yapılarca bu sözleşmeleri uygulamaya geçirme güçleri bulunmaktadır. Ancak insan hakları temel olarak bireylerin kamu idaresi karşısındaki haklarıdır. Yerel düzeyde kamu idaresiyle günlük hayatın içindeki ilişkiler nedeniyle bu haklar kentlerde gündeme gelmekte, daha rahat talep edilmektedir. Bu nedenle yerel politikaların uygulanmasının şekillenmesinde insan hakları kültürünün geliştirilmesi önemlidir. Bazı araştırmacılar İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 28. maddesinde yer alan toplumsal düzenin korunması hakkının kentlerin sorumluluğunda olduğunu ifade etmişlerdir. Hiç kuşkusuz kent yönetimleri pek çok insan hakları meselesinin yerel politikalar aracılığıyla uygulanmasında önemli role sahiptir (Starl, 2016: 202; Davis, 2019: 267-268).

İnsan haklarının yerelleşmesi yerel politika yapıcılarını söylem ve eylemlerinde uluslararası insan hakları normları ile uyumlu olmaya teşvik etmektedir. İnsan haklarının yerel koşullarla uyumlu hale getirilmesi açık ve şeffaf bir sürece ve tabandan gelen siyasi bir gücün öncülüğüne de dayanmaktadır (Ulrich, 2011: 357-358).

3. İNSAN HAKLARININ YERELLEŞME PRATİĞİ OLARAK İNSAN HAKLARI KENTİ

1990'ların sonlarına doğru ortaya çıkan ve görece yeni bir eğilimi içeren insan haklarının yerelleşmesi kavramı pek çok farklı paydaşın girişimiyle üç farklı kavram etrafında şekillenmiştir. Bunlar “kent hakkı”, “kentte insan hakları” ve “insan hakları kenti”dir. Avrupa’da süreç kent yönetimleri öncülüğünde başlamıştır. Kentte insan hakları ile yerel politikalarla insan haklarının uygulanmasında kent yönetimlerinin rol alması gerektiğini savunmuşlardır. Kentsel adalet mücadelesi Latin Amerika’da kent hakkı kavramına evrilmiştir. Kentin toplumsal işlevi sivil toplum ve kentsel toplumsal hareketler tarafından savunulmuştur. İnsan hakları kenti ise bir sivil

toplum kuruluşu girişimi ile kentte insan hakları eğitimini savunan toplum temelli örgütlerin girişimiyle yerel yönetimlerin öncü rol oynamasıyla şekillenmiştir. Bu kavramsal tartışma yurttaşlık tartışmalarının nasıl yeniden ele alındığını da düşündürmüştür (Chueca, 2016: 103).

İnsan hakları kentleri, insan hakları tehditlerinin yerelden kaynaklanması ve yerel düzeyde insan hakları taleplerinin artmaya başlaması ile kentlerde insan hakları değerleri ve yerel gerçeklikler arasındaki boşluğu kapatma çabasını takiben ortaya çıkmış bir harekettir (Starl, 2016: 203). 1990'ların sonlarında insan hakları eğitimi alanında çalışan bir sivil toplum kuruluşu olan İnsan Hakları Eğitimi için Halk Hareketi (PDHRE) tarafından ortaya konulmuş bir kavram olan insan hakları kenti, insan haklarında kente görev ve sorumluluk getiren bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Bu gelişmeler ışığında ilk insan hakları kenti 1997'de Arjantin'in Rosario kenti olmuştur (Grigolo, 2019: 2). Rosario, sınırları içinde yer aldığı Santa Fe eyaletinin en büyük kenti, Arjantin'in de üçüncü büyük kenti ve kültürel merkezidir. Rosario kenti uzun soluklu demokrasi geleneği ve dayanışma kültürü, sivil toplum kuruluşlarının sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel hakların güçlendirilmesine yönelik talep ve çalışmaları yanı sıra, kenttaşların sosyal dışlanma ve ötekileştirmenin önlenmesinde kamuoyu bilincini geliştirmesiyle insan haklarının Arjantin'de korunup geliştirilmesinde öncü bir kent olmuştur. Bu kapsamda Rosario kent yönetimi sosyal politikalara ve yerel hizmetlere getirdiği insan hakları odaklı yaklaşım doğrultusunda yoksullukla mücadele, barınma hakkı, engelli, kadın ve çocuk haklarının geliştirilmesi gibi pek çok alanda insan hakları normlarını benimsemiştir (The International Cities of Refuge Network, ICORN). Günümüzde Avusturya'dan Graz, Hollanda'dan Utrecht, İngiltere'den York, Güney Kore'den Gwangju, Amerika Birleşik Devletleri'nden Eugene, Endonezya'dan Cakarta, Kanada'dan Montreal kentleri gibi dünya çapında pek çok kent yönetimi insan hakları kenti oldukları beyanında bulunmuştur.

Bir kentin kendisini insan hakları kenti olarak tanımlamasında birbiriyle içiçe geçmiş üç çeşit insan hakları örgütlenmesi söz konusudur. Bunlardan ilki kentin yerel politika ve uygulamalarıyla kendi kendine insan haklarını yerelleştirmesidir. İkincisi kent yönetiminin insan haklarını uygulamak için uluslararası boyut da dâhil olmak üzere tüm yönetim kademeleri ile uyumlu bir şekilde iş birliği içinde hareket etmesidir. Üçüncüsü kent yönetimleri arası girişimlerin ve ağların geliştirilmesidir (Starl, 2016: 203). Her üç modelde de kent yönetimleri kendilerini insan hakları kenti olarak konumlandırıp uluslararası insan hakları hukukunu

yerel düzeyde esas alarak, hakları kentte uygulamaya geçirmektedir (Oomen ve Baumgärtel, 2018: 608).

21. yüzyılda kent yönetimlerinin insan haklarının uygulanmasında önemli bir role sahip oldukları ve bu konuda yükümlülüklerinin olduğunu uluslararası ve bölgesel hükümetler arası kuruluşlar da tanımıştır. Birleşmiş Milletler (BM), özellikle Habitat konferanslarıyla insan haklarının yerel düzeyde uygulanmasına odaklanmıştır. 2016 yılında Habitat III ile ortaya konulan Yeni Kentsel Gündem, yerel yönetimlere yerel politikalarında insan haklarının korunması, uygulanması ve geliştirilmesine yönelik doğrudan sorumluluk yükleyen bir BM bildirgesi olması açısından önem taşımaktadır. Yeni Kentsel Gündem ile benimsenen Ortak Vizyon kapsamında “kapsayıcılığı gözeten, herkes için kentler” vurgusu yapılmış; “tüm insanların temel özgürlüklerin yanı sıra eşit haklara ve fırsatlara sahip oldukları kentlere ve insan yerleşimlerine ulaşma” hedefi ifade edilmiştir (Habitat III, 2017).

Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi ve Avrupa Birliği (AB) Bölgeler Komitesi düzenlemeleriyle yerel demokrasinin ve yerelde insan haklarının garanti altına alınması ve uygulanmasında önemli rol oynamıştır. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi özellikle 2010 yılından itibaren insan haklarının yerel ve bölgesel düzeyde uygulanmasına yönelik somut öneriler geliştirerek bu konuda kararlar almış, insan hakları göstergeleri belirlemiştir. Bu kapsamda insan haklarının korunup geliştirilmesinde yerel ve bölgesel yönetimlere sorumluluklar yüklemiştir (Council of Europe, 2010).

AB’de bölgesel ve yerel politikaların önem kazanmasıyla yerellik ilkesi gereği yerel ve bölgesel birimlerin Birliğin kararlarına katılması gerektiği düşüncesini takiben söz konusu birimlerin temsili ve katılımını sağlamak amacıyla AB Bölgeler Komitesi kurulmuştur (Keleş ve Mengi, 2017: 135). Bölgeler ve kentlerin sesi olarak tanımlanan AB Bölgeler Komitesi, yerel demokrasinin güçlendirilmesi kapsamında günümüzde kentlerin ve kenttaşların doğrudan etkilendiği küresel salgınlar, iklim krizi ve göç gibi sorunlarla mücadelelerinde kentlerin dirençliliğini arttırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen uluslararası ve bölgesel düzenlemeler ışığında insan hakları yerel düzeyde güç kazanmış ve insan hakları kentleri sivil toplum ile iş birliği içinde geniş kapsamlı, insan haklarına uyumlu ve insan haklarını teşvik eden politika ve iyi uygulamalar geliştirmiştir. Kent yönetimleri aynı zamanda kendilerini bu şekilde konumlayan diğer insan hakları kentleriyle ağlar oluşturarak bu işlevlerini güçlendirmişlerdir.

Uluslararası ve bölgesel kuruluşlar insan haklarının yerelleşmesini ve kentsel politikanın bir unsuru haline getirilmesini teşvik ederken, insan hakları kentleri uluslararası sözleşmeleri kent düzeyinde politika ve uygulamalarının parçası haline getiren kentler olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan hakları aktörleri olarak ortaya çıkan insan hakları kentleri, uluslararası insan hakları anlayışına yerel bir bağlam getirerek katılım ve eşitlik ilkelerine dayalı insan hakları odaklı bir yönetim anlayışını benimsemiştir. Böylece kent yönetimleri uluslararası insan hakları hukukunun uygulanması ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynayabilmektedir (Ezer, 2022: 69).

Uluslararası insan hakları hukukunu kendine temel alarak bu yönde hareket eden kent yönetimlerinin sayısı hızla artma eğilimine girmiştir. 2000 yılında Saint-Denis'de kabul edilmiş olan "Kentte İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Avrupa Şartı" nı 400 civarında kent yönetimi imzalamıştır. Şartı imzalayan kent yönetimleri arasında başta gelen İspanya ve İtalya'yı Fransa, Almanya ve İngiltere'deki kent yönetimleri takip etmiştir. Şartın hazırlanması ve yazılması süreçleri Barselona'da başladığından İspanya'daki kent yönetimleri üzerinde daha güçlü bir etki yaptığı ifade edilebilir. Türkiye'den de İstanbul Şartı imzalayan kentler arasında yer almıştır (United Cities and Local Governments, 2012: 6, 62).

Bu kapsamda Şartı kabul eden bir kent yönetiminin eğilimleri, potansiyelleri ve zorlukları tartışılabilir. Kent yönetimi, Şartı referans aracı olarak insan haklarını yerelleştirebilir. Bu açıdan Barselona kenti ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Kent yönetimi kentte kapsamlı bir insan hakları politikası geliştirmiştir. Bu politika sonucunda insan haklarını korumak ve geliştirmek için yerelde Sivil Haklar Birimi, Ayrımcılığı Önleme Ofisi ve Din İşleri Ofisi gibi kurumsal hizmet merkezleri oluşturulmuştur. Ayrıca insan haklarının korunması alanında yargı dışı (*extrajudicial*) uyuşmazlık çözümü mekanizması olarak bir yerel kamu denetçisi (kent ombudsmanı) de görevlendirilmiştir. İnsan hakları film festivalleri, okullarda öğrenciler için insan hakları oyunlarının yaygınlaştırılması, insan haklarına ilişkin sergiler gibi çeşitli duyarlılık ve farkındalık artırıcı girişimler ve insan hakları eğitimleri ile Şartın yerelde uygulanması güçlendirilmiştir. İnsan hakları politikalarının kurumsallaşmasının örneği Sivil Haklar Birimi olmuştur. Bu tarz kurumlarla kent yönetimi içinde görevi insan hakları yaklaşımını yerel politika yapımında esas alacak idari ve siyasi birimlerin oluşturulması Barselona'da özel bir yere sahiptir. Barselona'da ayrıca istihdam hakkına yönelik kooperatifleri ve diğer dayanışma temelli ekonomik girişimleri desteklemek amacıyla kurumlar

oluşturulmuştur. Ayrıca bazı kent hizmetleri sosyal girişimler aracılığıyla sağlanmıştır. İspanya'da insan haklarının yerelleşmesi bağlamında yerel kamu denetçisi modeli, insan hakları yerel stratejik planlama pilot kılavuzu gibi bazı yönetim araçlarının geliştirilmesinin amacı yerel politikalar düzeyinde insan haklarını kurumsallaştırmak ve aynı zamanda anaakımlaştırmak olmuştur (Chueca, 2016: 106-107). İspanya ve Barselona modeline benzer şekilde örneğin Hollanda'nın Utrecht, İngiltere'nin York kentleri de iyi uygulamalar arasında yer almaktadır.

İnsan haklarının yerelleşmesi açısından Avrupa Şartı'nın imzalanması önemlidir ancak tek başına yeterli değildir. Şartı kabul eden ve ilkelerini yerel politika ve eylemlerinde esas alacağını taahhüt eden kent yönetimlerini bu konuda teşvik etmek de gerekmektedir. Bu amaçla yerel kamu denetçisinin Şartın görünürlüğüne sağlanması, insan hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının Şartı kentte hak savunuculuğu yaparken referans olarak alması ve tabii ki seçilmiş kent yöneticilerinin yerel politika ve uygulamalarında Şartı ön plana çıkarması önem teşkil etmektedir. Kısaca Şartın varlığı tek başına yerel düzeyde insan haklarının geliştirilmesinin garantisi değildir. Özellikle üst düzey yerel yöneticiler seviyesinde güçlü bir liderlik ve siyasi istek olmalıdır. Ayrıca insan hakları temelli yaklaşım ile insan haklarının anaakımlaştırılması ve kurumsallaşması yerel idarenin sadece bazı sektörel politikalarına değil, bütüncül siyasi yönetim stratejisine ilham vermelidir. Aynı zamanda bu stratejiyi uygulayacak yeterli insan gücü ve ekonomik kaynakların sağlanmasının yanı sıra kentte aktif, kentlerin kamusal hayatında önemli rol oynayan ve Şartın uygulanmasını izleyen bir sivil toplumun varlığı da önemlidir (Chueca, 2016: 109-110).

Bu koşulların benimsenmesinin aynı zamanda yerel demokrasinin güçlenmesi açısından önemli olduğu açıktır. Kent yönetimlerinin kenttaşlara en yakın birimler olmaları nedeniyle insan hakları kentleri de hakları demokratikleştirebilmeleri kapsamında gündeme gelmekte, böylece bu haklar ulusal düzeyde yurttaşlık kavramının ötesinde kentte yaşayan tüm kesimlere sunulabilmektedir. Buna göre, insan haklarının yerelleşmesi eşitlik politikalarını ön plana çıkaracaktır. Hem yerel demokrasi hem de eşitlik boyutlarıyla insan hakları kentlerinde özellikle kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi de söz konusu olmaktadır (Ezer, 2022: 69).

İnsan hakları kenti geleneksel insan hakları yaklaşımını sorgulamaktadır. İnsan haklarının uygulanmasında farklı yönetim kademelerinin dâhil olması gerektiği fikrini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşıma göre, insan haklarının korunmasında ve

geliştirilmesinde tek görevli ve sorumluluk sahibi merkezi yönetim değildir. İnsan haklarının genel düzeyde daha iyi uygulanması için insan haklarına saygı, insan haklarının korunması ve uygulanması sadece merkezi yönetimlerce değil kent yönetimlerince de dikkate alınmalıdır. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ileri düzeydeki uygulamalarının yerel düzeyde verilen kamu hizmetleriyle sağlanması esastır. Ayrıca medeni ve siyasi hakların derinleştirilmiş olarak kentlerde uygulanması söz konusudur. Kent yönetimleri bu hakları kenttaşlara günlük olarak ilk kademede sunarlar ve bu da kentte yaşayanlarca demokrasinin nasıl işlediğinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır (Chueca, 2016: 108). Bu kapsamda kentler kentsel yaşamın ve kent pratiklerinin ortaya çıkardığı bir model olan demokrasinin önemli mekânlarıdır (Keleş, 2022: 41). Kent yönetimleri, demokratik anlayışın benimsenmesi ve yaygınlaştırılması açısından önem taşımaktadır. Yerel düzeyde gösterilecek başarı, demokratik anlayışın gelişmesine ve barışçıl bir ortamın oluşturulmasına da yardımcı olacaktır (Çelebi, 2014: 132).

İnsan hakları kenti kavramıyla anayasalarda güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin de yerel düzeyde korunması ve uygulanması söz konusu olmaktadır. Bu doğrultuda insan hakları aktörleri olarak kentler ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda insan hakları kenti beyanında bulunan kent yönetimleri tüm yerel politika ve uygulamalarında insan haklarını ana ilke olarak değerlendireceklerini taahhüt etmektedirler (Yayla, 2022: 61).

Kent yönetimlerinin günümüzde artık sivil toplum kuruluşları ile birlikte çalışarak, onları danışma süreçlerine dâhil ederek insan hakları odaklı hizmet vermeyi öne çıkardıkları görülmektedir. Bu çerçevede kentte insan haklarının korunarak geliştirilmesi ve insan haklarıyla ilgili verilecek hizmetlerin kurumsallaştırılması hedeflenmektedir. Böylece yerel faaliyet ve hizmetlerin farklı grupların da katılabileceği biçimde düzenlenmesiyle kentte yaşayanların hizmetlere erişiminin yaygın hale gelmesi amaçlanmaktadır. İnsan hakları kenti düşüncesini benimseyen kent yönetimleri, insan hakları odaklı çalışmalarını sürdürmekte kararlı olduklarını ve bu konuda ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içinde olmaya devam edeceklerini ifade etmektedirler (Yayla, 2018). Kenttaşların kentte insan haklarını kullanabilmeleri için bazı koşulların sağlanması gerekmektedir. Kent yönetimleri, insan hakları temelli politikaları aracılığıyla bu koşulları yerine getirirken bazı göstergeler geliştirip bu göstergeleri takip ederek insan hakları boşluklarının hangi alanlarda ve hizmetlerde söz konusu olduğunu yakından takip edebilmektedirler (Yücel, 2022: 503).

4. SONUÇ

Pek çok çatışmanın görüldüğü günümüz dünyasında ağır insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır. İnsan haklarını koruyup geliştirmekle yükümlü olan devletlerin bu çatışma ortamının temel aktörleri olmaları ne yazık ki insan haklarına duyulan güveni de zedelemiştir. Aynı zamanda dünya nüfusunun büyük bir kısmı kentlerde yoğunlaşmıştır. Kentler ve kent yönetimleri pek çok küresel soruna maruz kalmakta ve bu sorunlar aynı zamanda kenttaşların esenliğine olumsuz etkiler yapmaktadır.

Her iki veri durum, uluslararası insan hakları normlarının yerel düzeyde giderek daha çok korunup, geliştirilmesi ve uygulanmasının öneminin ve kaçınılmazlığının tartışılmasına yol açmıştır. İnsan haklarının bu anlamda yerelleşmesi, kent yönetimlerini kenttaşlar nezdinde sorumluluk sahibi ve insan hakları taleplerinin yönlendirildiği yönetimler haline getirmiştir. Kent yönetimleri bu sorumluluğu yerine getirebilmek amacıyla bazı mekanizmalar geliştirerek insan haklarını yerel politika ve uygulamaların bir parçası haline getirmiştir. İnsan hakları kentleri bu doğrultuda ortaya çıkmış bir harekettir denilebilir. Kendisini insan hakları kenti ilan eden kentlerde genellikle farklı mekanizmalar, araçlar ve kurumsal örgütlenmeler görülebilse de hepsinin ortak amaçları her türlü insan hakkını kent yönetiminin ayrılmaz bir parçası haline getirip kentlerde her anlamda bireysel ve toplumsal refahı sağlamak için politika ve uygulamalar geliştirmeleri olmuştur.

İnsan haklarının yerelleşmesi ve insan hakları kentlerinin giderek artan bir şekilde uluslararası ve bölgesel örgütlenmelerin de gündeminde olması, kentlerin bir araya geldikleri ağlarla birbirlerinden öğrenme süreçleri, insan haklarının yerel düzeyde önemli politika önceliği olmasında yol gösterici ve destekleyici gelişmeler olmuştur. Bu kapsamda aynı zamanda insan haklarının kent yönetimleri üzerinden tekrar tanımlanmasına katkı sağlanırken, kentsel demokrasi ve adaletin geliştirilmesi açısından da uygun bir anlayış benimsenmiştir.

Kent ile ilişkisi üzerinden tüm kenttaşların talepleri üzerine insan haklarının kent yönetimlerince benimsenmesi esaslı insan haklarına saygılı kent beklentisini beraberinde getirmiştir. Buna göre, insan hakları normlarını yerel düzeyde politikalarının parçası haline getiren ve bu politikaların her koşulda uygulanmasını sağlayan kentler hiç kuşkusuz insan hakları alanında da önemli aktörlerdir. Bu

sürece insan haklarının gelişimi, insan hakları uzmanları, sivil toplum kuruluşları ve toplumsal hareketlerin katkısı olmuştur. Eşitlik ilkesini ve ayrımcılığın önlenmesini önemseyen kentsel yaklaşım ve kent yönetimlerinin hak ihlallerine yönelik tutumu insan haklarının içinde bulunduğumuz yüzyılda gelişimini genel düzeyde etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- AGUILAR, Gaby Oré (2011). “The Local Relevance of Human Rights: A Methodological Approach”, içinde K. De Feyter, S. Parmentier, C. Timmerman, G. Ulrich (Eds.), **The Local Relevance of Human Rights**, European Inter-University Centre for Human Rights and Democratisation, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 109-145.
- CHUECA, Eva Garcia (2016). “Human Rights in the City and The Right to The City: Two Different Paradigms Confronting Urbanisation”, içinde B. Oomen, M. Davis, M. Grigolo (Eds.), **Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities**, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 103-127.
- COUNCIL OF EUROPE (2010). **The Role of Local and Regional Authorities in the Implementation of Human Rights**, Congress of Local and Regional Authorities, <https://rm.coe.int/the-role-of-local-and-regional-authorities-in-the-implementation-of-hu/1680718f20> (Erişim Tarihi: 29.12.2023).
- ÇELEBİ, Burak (2014). “Yerel Yönetimlerin Uluslararası Müdahaleleri İçin Yasal Bir Dayanak: Uluslararası Hukuk ve Kentli Hakları”, **TESAM Akademi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 129-155.
- ÇINAR, Tayfun (2023). “Türkiye’de Kent Yönetimi”, içinde R. Keleş ve H. Kuran (Eds.), **Türkiye’de Kent ve Çevre Yönetimi**, Nika Yayınevi, Ankara, ss. 39-64.
- DAVIS, Martha F. (2019). “Scoping the New Urban Human Rights Agenda”, **The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law**, Cilt: 51, Sayı: 2, ss. 260-270.
- EZER, Tamar (2022). “Localizing Human Rights in Cities”, **Southern California Review of Law and Social Justice**, Cilt: 31, Sayı: 1, ss. 67-134.
- GRIGOLO, Michele (2019). **The Human Rights City: New York, San Francisco, Barcelona**, Routledge, Londra ve New York.
- HABITAT III (2017). **Yeni Kentsel Gündem: Herkes İçin Sürdürülebilir Kentler ve Yerleşimlere İlişkin Kito Bildirgesi**, Birleşmiş Milletler, <https://habitat3.org/the-new-urban-agenda/> (Erişim Tarihi: 17.12.2023).
- KELEŞ, Ruşen (2022). “Demokrasi, Sivil Toplum ve Kent Yönetimi”, içinde R. Keleş ve E. Alacadağlı (Eds.), **Sivil Toplum, Demokrasi ve Kent Yönetimi**, Astana Yayınları, 2. Baskı, Ankara, ss. 41-66.

- KELEŞ, Ruşen ve Ayşegül Mengi (2021). **Kent Hukuku**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- KELEŞ, Ruşen ve Ayşegül Mengi (2017). **Avrupa Birliği'nin Bölge Politikaları**, Cem Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- KELEŞ, Ruşen (2015). **Kent, Kentsel Siyaset ve Çevre Yazıları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- KELEŞ, Ruşen (2012). "Yerel Yönetimler ve İnsan Hakları", **içinde** S. Başeren vd. (Eds.), **Prof. Dr. İlhan Unat'a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayını, Ankara, ss. 331-342.
- OOMEN, Barbara ve Elif Durmuş (2019). "Cities and Plural Understandings of Human Rights: Agents, Actors, Arenas", **The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law**, Cilt: 51, Sayı: 2, ss. 141-150.
- OOMEN, Barbara ve Moritz Baumgärtel (2018). "Frontier Cities: The Rise of Local Authorities as an Opportunity for International Human Rights Law", **The European Journal of International Law**, Cilt: 29, Sayı: 2, ss. 607-630.
- OOMEN, Barbara ve Esther Van Den Berg (2014). "Human Rights Cities: Urban Actors as Pragmatic Idealistic Human Rights Users", **Human Rights & International Legal Discourse**, Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 160-185.
- STARL, Klaus (2016). "Human Rights and The City: Obligations, Commitments and Opportunities: Do Human Rights Cities Make a Difference for Citizens and Authorities? Two Cases Studies on the Freedom of Expression", **içinde** B. Oomen, M. Davis ve M. Grigolo (Eds.), **Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities**, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 199-219.
- THE INTERNATIONAL CITIES OF REFUGE NETWORK (ICORN). <https://www.icorn.org/city/rosario> (Erişim Tarihi: 15.03.2024).
- ULRICH, George (2011). "Epilogue: Widening the Perspective on the Local Relevance of Human Rights", **içinde** K. De Feyter, S. Parmentier, C. Timmerman, G. Ulrich (Eds.), **The Local Relevance of Human Rights**, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 337-360.
- UNITED CITIES AND LOCAL GOVERNMENTS (2012). **The European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City**, Barcelona, https://uclg-cisd.org/sites/default/files/documents/files/2021-06/CISDP%20Carta%20Europea%20Sencera_baixa_3.pdf (Erişim Tarihi: 20.04.2023).

- YAYLA, Mustafa (2022). “İnsan Hakları Şehri Olmaya Namzet Bir Kent: Sinop”, **İdarecinin Sesi Dergisi**, Sayı: 206, ss. 60-63.
- YAYLA, Mustafa (2018). “Şehir, Üniversite ve İnsan Haklarının Yerelde Korunması”, **I. Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu: İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek**, TİHEK, İstanbul, https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/03/1551780406.pdf (Erişim Tarihi: 15.03.2024).
- YÜCEL, Yelda (2022). “Capabilities Indicators for Human Rights Cities in Turkey: A Gender-Specific Approach”, **Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement**, Springer, Cilt: 159, Sayı: 2, ss. 495-522.

